

Божидар Райков (София, България)

ПОЛЕЗЕН СПРАВОЧНИК ВЪРХУ БЪЛГАРСКАТА СРЕДНОВЕКОВНА КНИЖНИНА

Старобългарска литература. Енциклопедичен речник. Съст. Д. Петканова. Под общата ред. на Д. Петканова. Науч. ред. Ив. Добрев и Ан. Милтенова. С., Петър Берон, 1992. 519 с.

Неотдавна нашата сравнително бедна откъм справочници филологико-историческа книжнина се сдоби с един полезен енциклопедичен речник, посветен на българската средновековна литература (в широкия смисъл, вляган в това понятие). Досега нашата литературна медиевистика не разполагаше тъкмо с такъв специализиран справочник и неговата поява е отраднo явление в суровото и бездуховно време, което нашето общество, и особено българската наука, изживява. Речникът е издаден с конкурс на Националния център за книгата и макар авторите му да изтъкват, че той има научно-популярен характер, неговото съдържание и качества надхвърлят едно такова определение. В подготовката и реализацията на изданието участвуват около тридесет измежду изтъкнатите наши познавачи и изследователи на българската средновековна литература, култура и история.

Речникът започва с кратък предговор (с. 3—5) от Д. Петканова, в който са приведени най-необходимите сведения за характера, обсега, структурата, тематичния обхват и формалните особености на изданието. Неговите редактори са му определили твърде широк хронологически диапазон, включвайки „заглавия, свързани с периода от края на VII в. (основаването на българската държава) до края на XVIII в.“, като по този начин в него е намерила място и ранно-възрожденската литература на Прехода. В редица статии обаче са засегнати и лица, паметници и събития от библейската, раннохристиянската и ранновизантийската епоха.

Справочникът, съобразно замисъла на съставител и редактори, обхваща следните осем основни тематични групи: 1) книжовници — статии за най-изтъкнатите творци, преводачи, кописти, книгоиздатели — създатели на старата българ-

ска литература, в това число и за ония, предимно византийски автори, чието творчество е оказало пряко влияние върху нашата средновековна книжнина; 2) творби — оригинални, компилативни и преводни съчинения, получили широко разпространение в нея и играли значителна роля за формирането на нейната художествена и естетическа система; 3) паметници — данни за най-важните стари български ръкописи и печатни книги, както и за основните епиграфски, дипломатически и епистографски паметници, придружени със съответната литературна, езикова, палеографска и изкуствоведческа характеристика; 4) обзорни теоретични статии предимно върху литературните жанрове през Средновековието; 5) терминологични статии — литература, поезика, стилистика, химография, правопис и език, палеография и др.; 6) средновековна символика — словесна, цвeтова, числова — една интересна новост в справочника, защото в досегашната българска специална литература този проблем е засяган съвсем бегло и непълно; 7) книжовни центрове, школи, скрипториуми и книгохранилища; 8) еретически движения и еретици.

В Речника статиите са подредени азбучно; при книжовниците съобразно с разпространената и господстваща през средновековната епоха практика — според личните им имена. Справочникът е богато снабден със система от препратки, което значително улеснява използването му, въпреки че са налице отделни пропуски и непоследователности. Така например има препратка от общезнаменителен, спреч киновивадел манастир, но от идиоритъм няма, липсват препратки от Студийски и Йерусалимски устав, статията за Софроний Врачански е поместена под Стойко Владиславов, но от Софроний няма дори препратка и др.

Като правило към всяка речникова единица е приведена съответно и най-необходимата научна литература, естествено подборна, като се дава превес на „фундаментални изследвания и нови проучвания“, а „по-голяма пълнота е търсена при изданията на творбите, но също без претенции за изчерпателност“. Всичко това е напълно приемливо, но по-нататък някои от възприетите решения будят несъгласия и възражения. Те са свързани преди всичко с библиографския апарат, който в подобен род справочници е от първостепенна важност, при наличието на съставител, под чиято обща редакция излиза трудът, и на двама научни редактори и издателски редактор уговорката в предговора, че отговорността за цитираната научна литература носят отделните автори, звучи, меко казано, несериозно. Несполучливо е и решението библиографията към отделните речникови статии да се подрежда по такъв външен и случаен белег като азбучния ред на авторските имена, при което в непосредствена близост попадат важни и второстепенни публикации, или пък най-нови до значително по-стари изследвания. Много по-рационално е било да се възприеме хронологическата подредба, както е в редица подобни наши и чужди справочници, защото тя дава и развоя на научното дирене върху конкретната проблематика.

Че библиографската страна на Речника е била подценена, личи ясно и от приложенията на с. 6—8 списък на основните източници, който е крайно незадоволителен, непълен и прави впечатление на нещо, добавено случайно и набързо. При едни поредични и периодични издания са отбелязани годините на излизането им, при други подобна информация изобщо липсва. Между най-често цитираните научни каталози например са посочени т. I и II от описите на Б. Цонев на славянските ръкописи от Софийската народна библиотека, по тяхното продължение (т. III и IV от М. Стоянов и Хр. Кодов) неизвестно защо липсва, въпреки че в корпуса на Речника те също се цитират многократно. Отсъствуват и описът на Хр. Кодов на Централната библиотека на БАН. От Е. Спространов се сочи неговият опис на ръкописите от Рилския манастир, но този на Синодалната библиотека в София не фигурира. Познатият „Азбучник“ на сръбския литературен медиевист Дж. Трифунович се цитира по неговото старо издание (Београд, 1974), но има значително по-ново и разширено издание от 1990 г. и т. н. Прочее за другите по-существени пропуски и неточности в книгописния апарат ще стане дума на съответното място.

Справочникът като цяло поднася извънредно богата и разностранна информация, която ще се опитам да обобща най-провизорно според отбелязаните вече по-горе основни тематични групи. Най-многобройна измежду тях е тази за старобългарските, както и за раннохристиянските и византийските книжовници, пряко свързани с нашата средновековна литература. Естествено основно място е отделено на персоналиите за създателите (в най-широкия смисъл на тази дума) на българската писменост и книжнина от IX до XVIII в., като се започне от делото на Константин Философ—Кирил, и архиеп. Методий и се достигне до Софроний Врачански като съединително звено между Средновековието и Новото време. По някитни причини подобаващо внимание е обърнато на творците от забележителния разцвет на старобългарската литература през IX—X в.: Климент Охридски, Константин Преславски, Черноризец Храбър, Наум, Йоан Екзарх, цар Симеон, Козма презвитер, Петър Черноризец, Григорий презвитер и други видни автори и преводачи от този класически период. Застъпена е и епохата на византийското владичество — XI—XII в., която е сравнително бедна откъм имена, констатация до голяма степен валидна и за тринадесетото столетие.

Коренно различно е положението през XIV в. и началото на XV в. — време на втория разцвет на старата българска литература, представен с обстойни статии за такива нейни крупни дейтели като Теодосий Търновски, Патриарх Евтимий, Закхей Философ, Днионсий Дивни, хитнописец Ефрем, Исая Серски, стареца Йоан от Великата лавра, Йоасаф Бдински, Киприан, Григорий Цамблак, Константин Костенечки.

Литературният живот през петнадесетото столетие в България е илюстриран главно чрез дейността на книжовници, свързани предимно с Рилския манастир, като Владислав Граматик, Димитър Кантакузин, Мардарий Рилски, Давид Рилски. Само мимоходом ще отбележа, че на места литературата за някои от тях е недостатъчна. Така например съвсем неоправдано е при един книжовник от ранга на Владислав Граматик, за когото съществува много богата научна библиография, да се сочи само неоглямата монография на Г. Данчев, която при това е остаряла в много отношения.

Шестнадесети век е застъпен най-вече чрез персоналии за Поп Пейо и Матей Граматик, за Висарион Дебърски и българския първопечтеник Яков Крайков от София.

Книжовниците от XVII в. са представени предимно чрез създателите на „дамаскинарската“ книжнина, като Да-

ниил Етрополски, Аврам Димитриевич, даскал Недялко и сина му Филип и др. Важен плюс за Речника е фактът, че в него за първи път много по-широко са застъпени и българските католически книжовници — автори на релации, пътеписи, барокова историография, поезия, внасящи съществени нови моменти в нашата литература. Българските книжовници католици са показани чрез персонални статии за Петър Богдан Бакшев, Филип Станиславов, Петър Царчевич, Кръстьо Пейкич, Франц Псячевич и Яков Пячевич, Павел Дуванлията, Петър Ковачев Царски и др.

Тук няма да разглеждам представянето на ранновъзрожденските книжовници, тъй като на това, как този преходен период е застъпен в справочника, ще се сира отделно в края на рецензията. Вместо това ще обърна внимание, че в Речника много задоволително са показани редица раннохристиянски и византийски автори, главно с оглед на тяхното място и рецепцията в старата българска книжнина. Без претенции за изчерпателност ще спомена статиите за Василий Велики, Атанасий Александрийски, Ефрем Сирин, Йоан Златоуст и Григорий Ниски (IV в.); за Георги Хировоск и хрониста Йоан Малала (VI в.); за Йоан Лествичник (VI—VII в.); за Исак Сирин (VII в.) и Йоан Дамаскин (VII—VIII в.); за Йосиф Песнописец (IX в.).

И по-късната епоха е представена главно чрез византийски писатели, имащи непосредствена връзка с българската средновековна литература, като Теофилакт Охридски-Български (XI — началото на XII в.), Георги Скилица (XII в.), автора на „Съкратена история“ Йоан Зонара, познатия летописец Константин Манасий (XII в.), автора на „Диоптра“ Филип Монотроп (XII в.), Димитър Хоматиан (XIII в.). Застъпени са теоретиките на исихазма Григорий Синаит (XIII—XIV в.) и Григорий Палама (XIV в.), цариградският патриарх Калист I, създател на Житието на Теодосий Търновски, за да се стигне до широко популяризиран в късната българска книжнина солунски иподякон и автор на известния проповеднически сборник от XVI в. „*Ἐπιτομή*“ Дамаскин Студит.

Втората голяма група статии в Речника е посветена на най-значимите съчинения на старобългарската литература. Тук читателят ще намери богата и разностранна информация, като се започне от „Именника на българските ханове“ и се премине през пространните жития на Кирия и Методий, „Азбучната молитва“ и „Проглас към евангелието“; „Историките“ и „Учителното евангелие“ на Константин Преславски (IX в.); похвалните и поучителните слова на

Климент Охридски; „Небеса“, „Шестоднев“ и словата на Йоан Екзарх; най-ранното житие на Наум Охридски (X в.) и редица други съчинения от паметния за старобългарската литература X в., като обзорни статии за апокрифната книжнина и индексите; за Симеоновите сборници, „Повест за железния кръст“, „Беседа против богомилите“ от Презвитер Козма, „Служба за цар Петър“ и др.

Литературата на Втората българска държава е застъпена със съчинения като известния „Разказ за събора против богомилите“ при цар Борил от 1211 г., „Похвала за зографските мъченици“ и „Житие на патриарх Йоаким I“ от XIII в.

Богатият на оригинални литературни творби XIV в. е представен главно чрез съчиненията на Патриарх Евтимий Търновски — неговите жития и похвални слова за Иван Рилски, Иларийон Мъгленски, Петка Търновска, Филотея, послияния, литургически трудове. Отделна статия има върху Житието на митрополит Петър от Киприан.

Не е възможно, а и не е необходимо, да се изброяват всички включени в Речника отделни съчинения. Петнадесетото столетие е застъпено главно с творчеството на Григорий Цамблак и неговото „Похвално слово за Евтимий“ и на Константин Костенечки — Житието на Стефан Лазаревич, „Разяснено изложение за буквите“ и др. Подобаващо място е отделено на Димитър Кантакузин и особено на неговата стихотворна „Молитва към Богородица“, житието му на Иван Рилски и т. н. Отделна статия фигурира за познатата „Рилска повест“ на Владислав Граматик.

В XVI в. се открояват житията на софийските книжовници Поп Лейо и Матей Граматик за Георги Нови Софийски и Никола Нови Софийски, внасящи нови елементи в българската литература от епохата на робството, които са свързани с процеса на нейната демократизация.

През осемнадесетото столетие оригинални съчинения предлага предимно творчеството на българските книжовници католици.

Искам да добавя, че този раздел обхваща и няколко полезни обзорни статии за старобългарската литература, за старата българска книжнина в Русия, Сърбия, Влашко и Молдова, за византийската литература. Разбира се, и във втората тематична част на речника могат да се посочат някои пропуски и неточности. Така например при пространните жития на Кирил и Методий в библиографията не е посочено изследването на техния откривател — големия руски учен А. Горски, който пръв въвежда тези две бележити съчинения в научното дирене. Добре познатото издание на R. Aitzelmüller

„Das Hexaemeron des Exarchen Johannes“ (1—7. Graz, 1958—1975) на с. 205 е описано като публикувано във Wiesbaden, 1965 (?), а на с. 514 — като издадено в Graz в 4 тома от 1958 до 1971 г. При книжовната дейност на цар Симеон се цитира една глава от книгата на Ив. Божилов от 1983 г., която няма пряко отношение към проблема (ако трябва, защо не се цитира цялата монография?). На с. 438 се срещат пресилени твърдения за „Златния век“, през който „бълг. писатели . . . още отначало (?) достигат до резултати, които са почти на равнището на виз. книжовна култура“, и др.

Трети обемист раздел в Речника е посветен на старите български писмени паметници и печатни книги, в това число и на епиграфски, дипломатически, спистографски и музикални паметници. Предимство е дадено на средновековните български ръкописи от X до XIV в. и особено на тези от класическия старобългарски период, който е представен най-детайлно. Поместени са статии с обстойна съдържателна, езикова и палеографска характеристика за Зографското евангелие, Асманиевото евангелие, Маринското евангелие, Киевските глаголически листове, Синайския псалтир и Синайския евхологий, Клоцовия сборник, Рилските глаголически листове, както и за Супрасълския сборник, Савината книга, Листовите на Ундолски, двата Симеонови сборника в руски преписи от 1073 и 1076 г. и др.

С най-представителните ръкописи е застъпен и среднобългарският период (XII—XIV в.). Поместени са статии за Добромировото евангелие и Григоровичевия паримейник от XII в., Болонския псалтир от XIII в., Драгановия миней, Жеравненския триод, Банишкото евангелие, Добрейшовото евангелие и Скопския миней от същото столетие; за Берлинския сборник и Врачанското евангелие (XIII—XIV в.). Най-многобройни са паметниците от XIV в., между които ще спомена някои от най-важните, намерили място в речника, като Софийския песнивец от 1337 г., Висарионовия патерик от 1345 г., Иван-Александровия (Лаврентиевия) сборник от 1348 г., Лесновския парепесис от 1353 г., Лондонското четирисвангелие от 1356 г., Германовия сборник от 1359 г., Бдинския сборник от 1360 г., Ватиканския препис на Манасиевата хроника, Томичовия псалтир, Евтимиевия служебник.

Далеч по-бегло са показани ръкописите от епохата на робството, като Ловчанския сборник (който по-скоро е от XV, а не от XVI в.), Беляковския и Панаягорския апокрифен сборник от XVI в. Дамаскините са представени с обща обзорна статия.

Към този раздел на справочника са

отнесени и някои обобщаващи или посветени на отделни паметници статии за български първопечатни книги, царски грамоти, каменни надписи (първобългарски и старобългарски), музикални ръкописи. Инак и тук могат да бъдат предявени някои изисквания и посочени съответни пропуски и грешки. В литературата за Киевските глаголически листове не е указано най-новото им фототипно и наборно издание в кирилска транслитерация, публикувано по повод на IX международен славистичен конгрес от В. В. Нимчук (Киев, 1983). Висарионовият (Кръчки) патерик от 1345 г. се съхранява в Кръчкия манастир „Св. архангел Михаил“ на р. Кърка в Северна Далмация, а не на о. Крък. Погрешно се твърди (на с. 248) за Лесновския парепесис от 1353 г., че „текстът на паметника не е издаван“. Пълният текст на паметника заедно с паралелен руски препис е обнародван от Г. Бойковски (B o j k o v s k y, G. Paraenesis. Die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraim des Syrgers. 1—5. Freiburg, 1984—1990). При Томичовия псалтир не е посочено най-новото двутомно издание на паметника от 1990 г. с изследвания от А. Джурова, Ел. Чешко и Ив. Карачорова и пълен фототипен възпроизвод на този богато илюстриран и орнаментиран български ръкопис от XIV в. (публикуван необяснено защо само като авторски труд на А. Джурова). Уместно е, след като има отделна статия за Ряповия сборник, да има такава и за Слещенския от XIV в., за който на с. 415 се казва, че „съдържа редица непознати преводи на агнографската и хомилетичната л-ра“. В библиографията към грамотите на българските царе би било добре да се добавят изданията на Ватопедската грамота на гръцкия славист М. Ласкарис (1930), проучването ѝ от М. Андреев, както и най-новото издание на Рилската грамота на цар Иван Шишман от 1378 г. на Ив. Дуйчев (1986).

Четвъртият, условно казано, дял на Речника съдържа статии върху средновековните литературни жанрове, подредени според възприетия азбучен принцип. Така ползвателят намира информация за житийната литература (пространни и кратки жития, Метафрастовя редакция и други въпроси на агнографията), за летописните съчинения, молитвите, надгробните слова, ораторската проза, патеричните поучения и разкази, за поезията на Българското средновековие — декламационна и песенна, за полемичните съчинения, приписките, лътеписните съчинения, словата, службите, тържествената ораторска проза, хрониките. Както е забелязал читателят, следвам азбучния ред на отделните речникови единици. Основният пропуск тук е липсата на спе-

циална статия за жанровата система на старата българска литература като цяло — един проблем, на който бе отделено през последните години значително място в нашата и в чуждата научна книжнина и по който бяха изказани и твърде дискуссионни и противоречиви възгледи.

Така както е формулиран, истият дял от справочника обхваща терминологични статии с много широки тематични рамки: поезика, стилистични фигури, химнография, правопис и език, палеография. Въпреки че някои от тях са трудно обединими, трябва да се има предвид, че въвеждането им в една група е до някъде условно. Тук са приведени речникови единици върху нормативността на средновековната литература и литературния етикет, художествения образ и неговото изграждане, стилистичните фигури и тропи (анафора, елипса, епитет, метафора, мстониимия, олицетворение, перифраза, сравнение, хипербола и др.). С отлична ерудиция са написани статиите, свързани с проблемите на химнографията (антифон, икос, ирмос, канон, катизма, кондак, литургия, служба, тропар и др.). Полезни са статиите по правописно-езикови въпроси, намерили място в Речника. Непълна и неточна е характеристиката на църковнославянския език, направена на с. 142. Положителна страна на Речника е фактът, че в него са застъпени и палеографски въпроси (писмо, художествено-орнаментни стилове, водни знаци и др.).

Нов и важен дял в справочника е този, посветен на средновековните символи и символика. Отбелязах вече, че в нашата специална литература тези въпроси са сравнително слабо проучени и затова представляват безспорен читателски интерес. Тук ползувателят на Речника ще намери статии върху символите венец, вода, гълъб, дясно—ляво, злато, змия, камък, кръст, лилия, лоза — вино, море, небе, орел, пустиня, рай, светлина, слънце, стадо, тръба, фараон и др.; примери на цветова и числова символика. Статиите са много подробни, придружени с богат илюстративен материал от нашата средновековна книжнина. Упрек може да се отправя само върху тяхната небалансираност, тъй като не е оправдано например статията „Моравска мисия на Кирил и Методий“ да бъде по-малка по обем от намиращата се непосредствено след нея речникова единица „море“.

Значително място е отделено и на българските книжовни средища от Средновековието и от по-късната епоха на робството. Обобщаващи статии са поместени върху нашите книжовни центрове, както и за най-важните книгохранилища на стари български ръкописи. Включени са и отделни речникови единици

за водещите духовни средища през различните епохи: Плиска, Преслав, Охрид, Рилския манастир, Синай, Търново, Кирилфаревския манастир, София и Софийските манастири, Етрополския манастир, Чипровци, Котел. Специална статия има за Агон (Света гора), Зограф и Хиландар, Бачковския манастир, Враца и Врачанския манастир, Кратово, Лесновския манастир, за Ловеч и Ловченския манастир, Скопските манастири, Слепенския манастир, Тетевен и Тетевенските манастири, Черепишкия манастир. При това богатство на информация са съществени някои пропуски и непълноти. Така например при наличието на отделна статия за молдавския манастир Нямп, уместно е било да се отбележи, че през XVIII в. той е център на известната филологико-аскетическа школа на големия украински книжовник Паисий Величковски, към която принадлежи и българският историкограф Йеросхим. Спиридон, завършил там в 1792 г. своята „История“.

Последният, осми тематичен дял от Речника обхваща някои от най-разпространените ереси и съдържа данни за най-популярните български еретически водачи, като поп Богомил, Василий Врач и др. Характеризирани са главните средновековни еретически движения, като адамитство, арианство, богомилство, манихейство, несторианство, павликянство, „триезичната ерес“ и тяхната връзка с литературата. В края на справочника е добавен един кратък „речник на специални термини и рядко употребявани думи“.

Споменах вече, че съзнателно оставих в завършека на рецензията въпроса, как в разглежданото издание е отразена ранновъзрожденската българска литература от XVIII в. Правя това не защото имам някакви принципи не съгласия срещу нейното включване в Речника, напротив, аз също считам, че има достатъчно основание този преходен период, в който съжителствува старото и новото качество, да намери своето място в справочника. Възраженията ми не са и срещу пълнотата на неговото представяне, защото почти всички книжовници на епохата, като се започне от Йосиф Брадати, Янкул Хрелъовски, Даниил Рилски, Христофор Жефарович, Партений Павлович, Паисий Хиландарски, Никифор Рилски, Теодор Врачански, Йером Памво, Йосиф Хиландарец, поп Пунчо, Йеросхим, Спиридон и се свърши със Софроний Врачански, са твърде обстойно застъпени в изданието. За съжаление тъкмо статиите за най-видните представители на Ранното възрождане са сравнително най-слабите и формално написани статии от Речника и не отговарят на съвременното състояние на нашата литературноистори-

ческа наука. Най-фрапиращи неудачи са за жалост тъкмо с най-крупните фигури на епохата — Паисий Хилендарски и Софроний Врачански. Нищо значимо и съществено не е казано за „История славеноболгарская“, за водещите идеи в тази първа бележита творба на Българското възрождане, за нейната реална макроструктура и т. н. Пълно неразбиране на проблема показва и специалната статия „Преписи и преправки“, която сочи, че авторката (Св. Гюрова) не познава въпроса органически, доказателство за което е и фактът, че в прибавената, влишно твърде обстойна библиография не фигурира нито една (!) публикация на покойния паисиевед Илия Тодоров, който направи най-много за текстологическото проучване на Паисиевата история. Вместо това се изреждат принадлежащи към различни редакционни ръкописи, без да се разграничат и изяснят същността на самите редакции, техният характер и особености. Впрочем този недостатък би трябвало да бъде забелязан от редакторите.

Подобно е положението и със статията за Софроний Врачански (Стойко Владиславов), поверена непонятно защо на същата авторка, която не е специалист върху книжнината от епохата на Прехода. Няма да се спирам на формалния характер на текста, ще обърна внимание на един-единствен факт, който говори сам за себе си. Така във въпросната статия за шедьовъра на ранновъзрожденската литература „Житие и страдания грешного Софрония“ е казано буквално следното: „Автобиография — ръкописът, съдържащ и „Исповедание православния веры...“, се пазят в ГПБСЦ.“ Това е всичко — липсва дори заглавието на творбата, така че всякакъв коментар в случая е излишен. При това положение е напълно обяснимо, че в приведената библиография не е посочено нито много ценното руско издание на Н. М. Дилевски и А. Н. Робинсон (1975), нито коментиращото издание на френския славист и българист Жак

Feuillet (1981), нито дори най-новата, придружена с обстойно изследване, публикация на съчинението на Н. Дилевски (1989).

Прочее в статите за въпросния период има и други пропуски и неточности. Така например при Зографската българска история от XVIII в. не е цитирана основната студия върху паметника на Ю. Трифонов. В статията за Никифор Рилски са изброени обстойно всички неговни ръкописи, а липсва преписът му на Паисиевата история, направен през 1772 г., който при това е издаден от Б. Ангелов (1961). Данните за възрожденския историограф Йеросхимонах Спиридон са остарели и непълни както в биографичен план (Спиридон живее и умира в Рилския манастир — скита Черней, през 1824 г.), така и по отношение на книжовно-ръкописното му наследство и пр. Тук няма да се спирам на други опущения. Ще отбележа само, че при подготовката на подобен род справочници актуализацията на включените статии следва да се извършва до последния момент на тяхното отпечатване.

Разбира се, посочените слабости и пропуски в никакъв случай не засягат цялостната оценка на изданието. Енциклопедическият речник „Старобългарска литература“ е един извънредно полезен и важен справочник, който запълва съществена празнина в нашата бедна на такъв род публикации медиевистична книжнина. В този смисъл той определено се отличава от многобройните набързо съгъмнени исторически речници, пътеводители, ръководства и други подобни издания, които сега наводняват книжния пазар, криейки зад претенциите за „нова интерпретация“, „нов прочит“ и т. н. своята безсъдържателност и убогост. Енциклопедическият речник „Старобългарска литература“ е издание в духа на добрите традиции на българската филология, което поднася сериозна научна информация, и в това се заключават неговите най-големи достойнства.